

ИЗАЗОВИ ПРЕВОЂЕЊА У МЕДИЈИМА НА ПРИМЈЕРУ СРПСКОГ И БУГАРСКОГ ЈЕЗИКА

Дарка Хербез¹

САЖЕТАК

У раду се разматра процес превођења у медијима на примјеру српског и бугарског језика. Анализирани су најчешћи преводилачки поступци, преводни еквиваленти и грешке у процесу превођења. Приликом анализе обрадили смо бугарски превод српских филмова и серија, као и симултано и консекутивно превођење са бугарског на српски језик у српским медијима.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: превод, изазови превођења, преводилачки поступци, српски језик, бугарски језик

CHALLENGES OF TRANSLATION IN THE MEDIA IN SERBIAN AND BULGARIAN LANGUAGE

SUMMARY

The paper discusses the problems of translation in the media using Serbian and Bulgarian languages. The most common translation procedures, translation equivalents and mistakes are discussed. During the analysis, we discussed the translation of Serbian movies and series translated into Bulgarian language, as well as consecutive and simultaneous translation from Bulgarian to Serbian in Serbian media.

KEYWORDS: translation, translation challenges, translation procedures, serbian language, bulgarian language

УВОД

Предмет овог рада јесте превођење у медијима, гдје смо се фокусирали на превод српских филмова и серија на бугарски језик, као и на усмено превођење са бугарског на српски језик у српским медијима. Анализирани корпус са српског на бугарски језик чине популарна српска серија *Јужни ветар* и српски филмови *Мртав, ладан* и *Кад порастем бићу Кенгур*. Што се тиче превода са бугарског на српски језик, анализирали смо два интервјуа са амбасадором Бугарске у Србији, који су емитовани

¹ Мр Дарка Хербез, Пловдивски универзитет „Пајсије Хиландарски“, darka.herbez@yahoo.com

у српским медијима. Извори за прикупљање корпуса били су филмски веб-сајт *Замунда*, група *Под прикритие* на друштвеној мрежи *Фејсбук*, као и снимци интервјуа са амбасадором Бугарске у Србији, који су доступни на *Јутјуб* каналу. Циљ рада јесте да се анализирају најчешћи преводни поступци, да се укаже на адекватност превода, класификују најчешће грешке приликом превођења и покушају објаснити њихови узроци.

Прије него што приступимо теми овог рада, даћемо неколико уводних напомена о самом појму *превођење*, као и о његовим облицима и врстама. „Превосење је један од облика људске дјелатности. Сам чин превођења састоји се у претварању људске поруке (мисли, осјећаја, жеље, наредбе) претходно изражене једним језиком у једнаковриједну поруку изражену неким другим језиком“ (Ивир, 1978: 9). Према Владимиру Ивиру, облици превођења према нарави преводиоца укључују људско и машинско, а према начину дијели се на усмено и писмено превођење. Врсте превођења су књижевно и некњижевно, гдје се некњижевно дијели на симултано и консекутивно (Ивир, 1978).

Без обзира на то о којој врсти превођења се ради, неоспорно је да чин превођења није нимало лак задатак. Овај чин изискује скуп вјештина и знања, које би требало да посједује преводиоца. Владимир Ивир истиче да у тај скуп улази „способност декодирања (то јест, разумијевања) изворне поруке и њеног поновног кодирања (то јест, изражавања) у језику примаоца, затим способност вјерног и неискривљеног преношења обавијести, те способност за успостављање комуникацијске интеракције са примаоцима преведене поруке. Све ове способности могу се свести на познавање – а то значи способност кориштења у комуникацијским ситуацијама – језика на коме је порука изворно изражена и на који је треба превести“ (Ивир, 1978: 4). С обзиром на све наведено, долазимо до закључка да преводиоца треба да посједује одређене компетенције како би понудио адекватан превод са изворног на циљни језик. Улога преводиоца је изузетно одговорна и обухвата адекватну обученост и стручно искуство, као и креативност и сталну надоградњу. Недостатак ових компетенција неријетко доводи до неадекватног превода и преношења погрешне информације. Стога, не би требало изостављати и важан значај превођења приликом наставе страних језика. „Прије свега, превођење са страног језика на матерњи јесте најсигурнија и најглавнија контрола разумијевања текста (док сви други методи не морају да дају сигурне резултате)“ (Шамић, 1959: 115). Према Шамићу, превођење има велики општеобразовни значај, развија способност изражавања, те помаже ученику да запази разлике између страног и матерњег језика (Шамић, 1959).

ПРЕВОД СРПСКИХ ФИЛМОВА И СЕРИЈА НА БУГАРСКИ ЈЕЗИК

Као што смо већ споменули, за потребе нашег рада обрадили смо превод српске серије *Јужни ветар* и српских филмова *Мртав, ладан* и *Кад порастем бићу Кенгур* на бугарски језик. На самом почетку осврнућемо се на превод наслова на бугарски језик. Према Панић Кавгић, преводачке поступке наслова дијелимо на директно превођење и контексталну реформулацију (дјелимичну и потпуну) (Панић Кавгић, 2014). Директно превођење представља и најлакши пут до наслова. Наслови *Јужни ветар*, *Мртав, ладан* и *Кад порастем бићу Кенгур* дословно су преведени на бугар-

ски језик (*Южен вятър, Мъртвешки студен и Когато парасна ще стана Кенгуру*), те имамо случај директног превођења. Дословно превођење запазили смо и у преводу наслова других српских филмова, као што су *Парада* (Парад), *Професионалац* (*Професионалист*), *Ми нисмо анђели* (*Ние не сме ангели*) итд. Дакле, приликом превода наслова ових филмова и серије имамо само директно превођење, гдје није дошло до промјене форме и садржине.

У филмовима *Кад порастем бићу Кенгур* и *Мртав, ладан* најфреквентније грешке биле су у преводу жаргонских израза. Наиме, ту смо наишли на примјере када се жаргонски израз превео ријечју из стандардног језика, што није утицало на разумијевање информације, или се превео сасвим погрешно, што је довело до погрешне информације. У филму *Мртав, ладан* наишли смо на примјер:

циркају – нямат црква (немају цркву)

Наиме, *цирка* у жаргону српског језика означава *пити*, а на бугарски је преведено као *црква*, што је довело до потпуно погрешне информације. У филму *Кад порастем бићу Кенгур* жаргонски израз *кента* преведен је ријечју из стандардног језика (*пари*), иако се могао користити жаргон бугарског језика (*кенти*). Исти случај је са изразом *пљуга* – *цигари*, *шуља* – *риза* или *вопи* – *бирата*. Могући узрок би могао да буде што у бугарском језику преводилац није пронашао жаргонски еквивалент, али употреба ријечи из стандардног језика није утицала на неразумијевање информације.

Владимир Ивир истиче да „подручја на којима се преводилац сусреће с елементима и појавама које постоје у изворној култури али не и у култури-циљу има доста“ (Ивир, 1978: 65). Дословни превод често може да доведе до потпуног изневјеравања садржаја (Ивир, 1978). Због тога је понекад у преводу потребно наћи еквивалент у језику на који се преводи, гдје је лингвистички израз другачији од изворног, али преноси исту информацију. У наведеним филмовима такви су сљедећи примјери:

нема цабе ни за бабе → *никакви бесплатни услуги*²

нема леба без мотике → *няма бесплатен обяд*³

кад је бал, нек је маскенбал → *когато е гарга, да е рошава*⁴

Израз *испалити* преведен је еквивалентом *върже тенекия*, који има исто значење, али различит лингвистички израз. Када говоримо о пословицама, фразама и сталним изразима, често је дословни превод немогућ. „Будући да се ради о сталним изрицајима који се употребљавају у оном облику у коме у језику постоје и у већини случајева не могу се нимало модифицирати, а поготову не слободно састављати (као што се реченице слободно састављају према одређеним правилима), јасно је да њихово превођење ријеч по ријеч уопће не долази у обзир“ (Ивир, 1978: 136). Наиме, Ивир истиче три случаја када је у питању превођење оваквих израза. Понекад се пословицама изражава исто значење и лингвистички израз је сличан. У другом случају, изражава се исто значење, али је лингвистички израз сасвим другачији. И најзад, постоје и они изрицаји који се не могу спаривати ни по значењу ни по изразу

² Нема бесплатних услуга (превод Д.Х.)

³ Не постоји бесплатан оброк (превод Д.Х.)

⁴ Кад је врана, нека је накостијешена (превод Д.Х.)

(1978). У наведеним примјерима говоримо о другом случају, односно преводацац је нашао еквивалент у циљном језику који има исто значење, али различит лингвистички израз.

Остале грешке тичу се изостављања дијелова дијалога, који нису утицали на разумијевање информације. Мали број грешака примијетили смо код лажних парова. Наиме, код блиских језика често долази до постојања истих ријечи са различитим значењем.

кисела вода – минерална вода

На бугарском језику минерална вода означава негазирану воду, а на српском језику означава газирану воду.

На крају, имамо примјер потпуно погрешно преведених дијелова, као што су, на примјер, *вињак* преведен као *вино*, *то је јаче од мене* преведено као *нямам представа* (немам појма) или *дрибла* преведено као *лџе* (лаже).

Што се тиче превода саме серије *Јужни ветар*, коју смо пронашли у групи *Под прикритие*, највећи број грешака састоји се у неадекватном преводу. Навешћемо неке примјере погрешно преведених конструкција, које доводе до потпуног неразумијевања и погрешне информације:

дуга – тџа (туга)

на крају ћеш да нас издаш због једне бебе – ще издадеш пола на детето (открићеш пол дјетета)

осим доњег веша – само трупа намерихме (само смо нашли леш)

Мараша ћу ја лично да карам – Мараш ще аз лично да воза (Мараша ћу лично да возим)

ексирај то – не го пий на екс (не пиј на екс)

да премостим мало – кџе ще се местиш (гдје ћеш се селити)

дотруле старе ствари – но се предаде (али се предала)

и то код куће – и той като куче (он је као куче)

тако сам одлучио – така сџм вџзпитан (тако сам васпитан)

довиђења, пријатно – доста непријатно (много непријатно)

сви знају чије је ауто, нико не сме да га пипне – всички знаят, че са в колата парите (сви знају да су паре у колима)

издато, нема три дана – няма да го има три дни (неће га бити ту три дана)

где си досад – досаден си (досадан си)

сада жели да га понуди свима – сега иска за себе си (сад жели за себе)

обећавам ти – обичам те (волим те)

мораш да се осамосталиш – трябва да останеш (треба да останеш)

срећан рад – всичко работи (све ради)

тврђ је – много трудно (много тешко)

одбијена – от Виена (из Беча)

понекад и мене препаднеш – понякога и аз греша (понекад и ја гријешим)

бураз - Бургас

зато што смо бољи од њих, па нас се плаше – толкова болка, плаша се (толико боли, бојим се)

да одем у Кину – да отидем на кино (да одемо у кино)

стварно ми је доста више – става ми досадно (постаје ми досадно)
 а јеси лијеп, брате мили – сџица като брат си (исти си брат)
 бићемо на вези – треба да се прибера (треба да идем)
 Кнез – принц
 он је одобрио – тој е толкова добър (он је толико добар)
 мученик – ученик
 ваљда ће бити боље – но е малко болен (мало је болестан)
 то није спорт – няма спор
 на Славији – като славей (као славуј)
 до трафике преко пута - няма толкова трафик (нема много гужве)
 страва ми је – странно е (чудно ми је)
 ово ми је швеца – това е от Швеция (ово је из Шведске)
 није ми се захвалио – не ти се е похвалил (није ти се похвалио)
 уби ме горушица – уби ме тази гъска (уби ме ова гуска)

У наведеним примјерима види се попутно неадекватан превод, који у већини случајева доводи до неразумијевања и погрешне информације. Анализирајући дате примјере, долазимо до закључка да је у питању дјелимично неразумијевање изворног језика. До неких грешака дошло је због лажних парова. Лингвистички појам лажних пријатеља узрок је неспоразума у усменој или писаној комуникацији. Приликом одређивања лажних пријатеља проблем представља прецизно одређивање који тачно облици треба да буду обухваћени том категоријом. Милана Радић Дугоњић предлаже четири типа формалних односа међујезичких хомонима и паронима: 1. иста основа и исти форманти 2. иста основа и различити форманти 3. различита основа и исти форманти 4. различита основа и различити форманти (Радић Дугоњић, 1991). Она предлаже следећу подјелу:

- Лексеме код којих је постигнуто максимално формално преклапање (*бука – бука*)
- Лексеме код којих сличност на формалном плану није апсолутна:
 - * лексеме код којих постоји прилагођеност гласовним законима српског тј. руског језика (*перепад – пренад*)
 - * лексеме код којих је присутна опозиција мек крајњи сугласник у руском према тврд сугласник у српском (*медъ – мед*)
 - * лексеме код којих постоји разликовање само у једном гласу (*калуга – каљуга*)
 - * лексеме које су образоване од фонички идентичне творбене основе, различитим творбеним афиксима (*светец – светац*) (Радић Дугоњић, 1991).

С обзиром на то да *карам* на бугарском значи *возим*, дошло је до погрешног превода услед матерњег језика. Словенски језици имају формалну сличност и семантичке разлике (*куће /куче, трафика/трафик*). Наиме, у филму се говори о Славији као тргу у Београду, а преводиоца је асоцирало на птицу славуј, што је довело до неадекватног превода. Исти случај је био са пјевачем Кнезом, који је преведен као принц. Жаргонски израз *швеца* (сестра) преведен је изразом *Швеция* (Шведска). У филму смо имали израз *пут под ноге* што је преведено *да ти вђрви по вода*. Није јасно зашто се преводиоца одлучио за овај израз, јер се не поклапа са значењем израза у из-

ворном језику. *Пут под ноге* на српском значи физички одлазак са неког мјеста, док изразу *да ти врви по вода* одговара значење *са срећом*. По нашем мишљењу, срећније рјешење било би *хвацам пџтя*.

Осврт на неке од грешака у преводу серије *Јужни ветар* изнова нас подсећа од колике важности је умијеће и искуство преводиоца. Пронађене грешке указују на недовољно познавање полазног језика приликом превођења на циљни језик. Такође, не смијемо заборавити да је анализирана серија пронађена у групи на друштвеној мрежи *Фејсбук*, што додатно доводи у питање компетентност преводиоца.

ОСВРТ НА УСМЕНО ПРЕВОЂЕЊЕ СА БУГАРСКОГ НА СРПСКИ У МЕДИЈИМА

Као што смо већ споменули усмено превођење се дијели на симултано и консекутивно. Владимир Ивир истиче да је симултани превод истовремен или скоро истовремен, гдје говорник говори као да преводиоца и нема (Ивир, 1978). Консекутивно превођење одвија се на најједноставнији начин: говорник нешто каже и направи паузу у говору да би преводилац то могао превести (Ивир, 1978). „Кључна претпоставка за симултано и за консекутивно превођење јесте потпуно аутоматско владање изворним језиком и језиком-циљем“ (Ивир, 1978: 163). У овом раду осврнули смо се на два интервјуа са амбасадором Бугарске у Србији, које смо пронашли емитоване на *Јутјуб* каналу. С обзиром на то да је у питању усмено превођење, јасно је да се радило о захтјевним задацима. У првом интервјуу у питању је симултано превођење, гдје смо најфреквентније грешке забиљежили у распореду енклитика, падежима, погрешном роду ријечи, које су најчешће узроковане негативним трансфером матерњег језика преводиоца.

сам донео умјесто донео сам
ствари иду у сјајан правац умјесто ствари иду у сјајном правцу
део екипа умјесто део екипе
сретнете Бугара умјесто сретнете Бугарина
укључујући ја умјесто укључујући мене
највече умјесто највише
Ивици Дачић умјесто Ивици Дачићу
ствари који су створили умјесто ствари које су створиле
сви те нови ствари умјесто све те нове ствари

У првом примјеру примјећујемо грешке у распореду енклитика, што је узроковано матерњим језиком преводиоца. У српском језику енклитика не може стајати на почетку реченице и ове грешке настале су због утицаја бугарског језика. Говорницима бугарског језика велики проблем представљају падежи, па није чудно што смо пронашли грешке ове врсте. Од осталих грешака насталих због матерњег језика преводиоца можемо издвојити: *највече* (на бугарском значи највише), *екип* (у бугарском је ова именица мушког рода) итд. Ове грешке настале су дословним преношењем из матерњег језика. Именица ж.р. *ствар* пребачена је у мушки род. Претпостављамо да је до тога дошло због њеног завршетка на сугласник, те је преводилац сврстао у мушки род.

Што се тиче другог интервјуа, гдје се радило о консекутивном преводу, све пронађене грешке настале су због утицаја бугарског језика. Као и у претходном интервјуу, преводилац се дословно користио конструкцијама из бугарског језика.

градоначалник умјесто *градоначелник*
једног мишљења умјесто *истог мишљења*
както знаете умјесто *као што знате*
поздравио сам га умјесто *честитао сам му*

Иако може изгледати да је консекутивно преводу лакше од симултаног, не бисмо се усудили сложити са том тврдњом. Владимир Ивир истиче да „консекутивно преводу мање импресионира онога који то проматра са стране него симултано преводу. (...) Будући да преводилац чека док говорник заврши свој блок излагања и направи станку, површни је дојам да он у том интервалу има доста времена да размисли како ће што превести. Истина је, међутим, другачија: док говорник говори, преводилац слуша (и евентуално прави биљешке), а чим говорник направи станку преводилац почиње говорити свој пријевод. Док слуша говорника, преводилац не смије почети размишљати о томе како ће неку ријеч или конструкцију превести, јер би у том часу престао слушати и изгубио би дио говорникова излагања. Према томе, за само преводу (или размишљање о могућем пријеводу) консекутивном преводиоцу не стоји на располагању ништа више времена него симултаном преводиоцу, а уз то он још има и додатни напор памћења који се у симултаном пријеводу не поставља“ (Ивир, 1978: 30). Дакле, оба типа преводу су изузетно захтјевна и изискују компетентност, учење и праксу. Ивир наводи да је предност консекутивног преводу у једноставности примјене, али да је његова језичка дотјераност тежа за преводиоца (Ивир, 1978).

ЗАКЉУЧАК

Предмет овог истраживања било је усмено и писмено преводу у медијима на примјеру српског и бугарског језика. Анализирани су српски филмови *Мртав, ладан* и *Кад порастем бићу Кенгур*, српска серија *Јужни ветар*, те два интервјуа са амбасадором Бугарске у Србији. Пажња је посвећена проблематици преводу, анализирани су преводни еквиваленти, најчешће грешке и неадекватан превод. Долазимо до закључка да је улога преводиоца итекако важна, те да задатку преводу треба приступити са великом одговорношћу. Владимир Ивир наводи да је најбоље да преводилац буде стручњак за језик, те да је лингвистичка компонента обавезно присутна у теорији која објашњава нарав преводилачког процеса (Ивир, 1978). Дакле, преводилац би требало да посједује одређене вјештине, искуство и креативност, као и да се увијек изнова усавршава и надограђује.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ивић, В. (1978). *Теорија и техника преводу*. Сремски Карловци: Центар „Карловачка гимназија“.
2. Панић Кавгић, О. (2014). Преводу наслова српских играних филмова на енглески језик. *Језици и културе у времену и простору*, IV/2, 117 – 127.

3. Радић Дуугоњић, М. (1991). *Међујезички хомоними и пароними у руском и српскохрватском језику*. Горњи Милановац: Дечје новине.
4. Шамић, М. (1959). *Методика наставе и техника учења живих језика*. Сарајево: Свјетлост.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

1. https://www.facebook.com/groups/161849337507554/?multi_permalinks=1250388305320313&ref=share
2. https://www.youtube.com/watch?v=s2e5z_-sM2g
3. <https://www.youtube.com/watch?v=OUMyIJtyDxU>
4. <https://zamunda.net/bananas>